

BRITTEN Het kamp van Étaples

Foto collectie Pierre Baudelicque

Verbroederingen

Autochtone vrouwen en kinderen... en Britse soldaten.

ÉTAPLES is een centraal spoorwegknooppunt. Vanuit Étaples zijn de slagvelden van de Somme en de Artois snel te bereiken. Bovendien ligt de stad op korte afstand van Boulogne en is omgeven door ruime braakliggende terreinen. De Britten kiezen Étaples niet voor niets als strategisch uitgangspunt. De militairen maken van de stad de belangrijkste Britse basis van Frankrijk. Naar schatting wordt Étaples tussen maart 1915 en november 1918 door meer dan een miljoen soldaten bezocht. In Étaples zijn permanent 60 tot 80.000 soldaten aanwezig.

De bouw van een extra station blijkt geen overbodige luxe. De gewonden worden bij aankomst opgevangen in wachtzalen en vervolgens per ambulance naar het kamp vervoerd door verpleegkrachten van het Britse leger, de 'Kaki girls'. Deze vrouwen krijgen van de inwoners van Étaples al gauw de bijnaam 'cats qui gueulent' (krijgsende cats). Deze vrouwen werken ook in de keukens en in de kantoren van het opperbevel "en zijn een ware attractie voor de inwoners van Étaples, die nooit eerder vrouwen in uniformen hebben gezien" aldus Pierre Baudelicque, doctor aan de universiteit. Bij aankomst, zowel in Étaples als in de rest van het departement, worden de soldaten hartelijk ontvangen door de plaatselijke bevolking "die hen beschouwen als vastberaden geallieerden die de Franse strijd ondersteunen, ook al heeft Groot-Brittannië in werkelijkheid de oorlog verklaard uit protest tegen door de Duitsers geschonden Belgische neutraliteit" vertelt Xavier Boniface, professor aan de Université du Littoral.

Oorlogsbaby's

Soms raken soldaten en vrouwen aan elkaar verknocht, om het zacht uit te drukken. Toch worden er, naar zeggen, slechts vijf huwelijken gesloten, waars-

chijnlijk vanwege godsdienstige verschillen (de soldaten waren anglicaans, de vrouwen katholiek). De 'verbroederingen' hebben de geboorte van een aantal 'ongewenste' oorlogsbaby's voortgebracht, in elke bevolkingslaag. Pierre Baudelicque schrijft in zijn werk over de geschiedenis van Étaples van het begin tot heden: 'Met de baby's die voortkwamen uit deze relaties van een nacht of een maand werd natuurlijk flink de spot gedreven, elk excuus voor spotternij was gerechtvaardigd'. De kleintjes worden vaak uitgesloten, zelfs gepest en uitgemaakt voor Engelse bastaardkinderen.

'Zwarte pest'

De prostitutie floreert en daarmee de 'zwarte pest': geslachtsziekten. Er wordt niet meteen aandacht geschonken aan deze plaag omdat de medische sector zich voornamelijk op oorlogsverwondingen concentreert. In Frankrijk zijn de grote steden en vrijwel alle secundaire steden besmettingshaarden geworden. In

Étaples wordt een speciaal hospitaal geopend voor militairen met deze 'speciale' ziekten. De bevolking lijdt noemenswaardig onder de epidemie. Dit is een van de redenen waarom de Frans-Britse verstandhouding in de loop van de tijd verslapt. Bij de geslachtsziekten en de prostitutie komt ook nog alles wat de aanwezigheid van soldaten met zich meebrengt: verkoop van alcoholhoudende dranken, knokpartijen, toename van misdrijven, ondanks het feit dat de soldaten het kamp nauwelijks verlaten.

De bevolking kan de restricties in het dagelijks leven moeilijk waarden, vooral wat de vrijheid van beweging betreft (spertijd, doorgangsbewijzen). De verstandhouding raakt het nulpunt als de soldaten eind 1917 tijdens hun muiterij als razenden het kamp uitbreken. De inwoners van Étaples leven een week lang in een hel... waarover het laatste woord nog niet gevallen is.

Vera Brittain

Van vrijwillig verpleegster tot vurig pacifist

Vera Brittain wordt in 1893 in een Engels middenklassegezin geboren. Al vroeg weigert ze het keurslijf waarin de meisjes uit die tijd 'geperst' worden. Ze benijdt haar jongere broer die ongetrouwd de huiselijke kring mag verlaten. Zo opstandig als ze is, heeft ze het over niets anders dan onafhankelijkheid, studie en een loopbaan. Ondanks de afkeuring van haar vader slaagt ze erin om toegelaten te worden tot Somerville College Oxford, waar ze verliefd wordt op Roland Leighton, een vriend van haar broer. De toekomst lijkt wolkeloos, totdat in 1914 de oorlog uitbreekt. Vera schrijft zich in als vrijwillige, 'meegeslept door de emotie en het verblindende aanzien van het vaderland' – dit zijn haar eigen woorden – en volgt een opleiding als hulpverpleegster. Nogmaals tegen haar vaders wil.

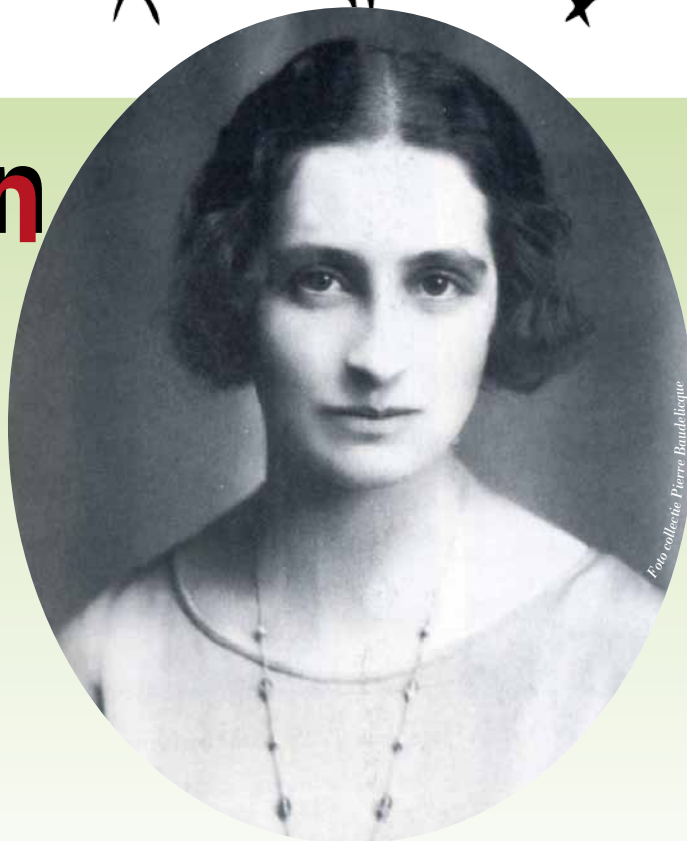

Foto collectie Pierre Baudelicque

Vera Brittain was verpleegster in Étaples. Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde zij zich tot een beroemd voorzetsster voor de vrede.

Drie weken later begrijpt ze pas echt wat oorlog is. Elke dag raakt ze meer geschokt door de slachterij. Ze ziet in Engeland, Malta, Frankrijk en met name in Étaples enkele vrienden, haar verloofde en later haar enige broer een voor een sterven. Ze staat voor een absurde situatie: ze zet alles op alles om levens te redden, voornamelijk van Duitse krijgsgevangenen, terwijl haar broer hen probeert te doden! Op dat moment begint de pacifist in haar zich te ontwikkelen. Ze schrijft haar dagboek tussen 1913 en 1917 en geeft het uit onder de namen Chronicle of Youth en Testament of Youth, een autobiografie waarin ze naar eigen zeggen meer een beroep doet op de geest dan op het hart. Het verhaal is in Engeland verfilmd in een populaire televisieserie. Vera Brittain zet zich met hart en ziel in voor de pacifistische campagne in de tijd tussen de twee wereldoorlogen. Vervolgens strijdt ze voor kernontwapening, voor de onafhankelijkheid van gekolonialiseerde landen en de antiapartheidsbeweging in Zuid-Afrika.

MUITERIJ

in de vorm van stilte

DE Britse militaire begraafplaatsen liggen verspreid over het hele departement Pas-de-Calais. De meeste liggen aan het front in de Artois. De grootste begraafplaats ligt echter in Etaples, ver van de loopgraven. De reden ligt voor de hand: Etaples was de achterhoedebasis van de Britten die meerdere hospitalen hadden ingericht op de (inmiddels bebouwde) heuvel die boven de oude stad torent.

'Etaples is de meest pijnlijke begraafplaats van allemaal. Hier rusten mannen die opgevreten zijn door koudvuur en gifgassen, die een moment geleefd hebben zonder longen en zonder ogen. Ze werden soms met tien, vijftien, twintig man tegelijk begraven'. Er worden in totaal 11.658 graven geteld, waarvan 800 als gevolg van een Duits bombardement in 1918.

De Bull Ring

Wat men over het algemeen niet weet, is dat de begraafplaats even boven de Canche aan de weg naar Boulogne naast een oefenveld lag, de **Bull Ring**: de 'arena' van het kamp van Etaples, een verplichte tussenstop voor alle soldaten die bij aankomst in Boulogne getraind moesten worden alvorens op de front in de Artois en in Vlaanderen te vechten. Een ware hel waar de mannen werden onderworpen aan een extreme discipline en een uiterst zware training die ze zonder spijt verzuilden voor het front. Een psychologische voorbereiding die als zodanig geaccepteerd had kunnen worden, ware het niet dat de feiten het verstand te boven gingen. En wel in zoverre dat in september 1917 een grootschalige munitierij uitbrak, die door Groot-Brittannië met alle kracht in de doofput geduwd werd.

Een opstand van zes dagen

Zelfs historici die met de feiten bekend zijn via ervaringsverhalen van de inwoners van Etaples krijgen geen vat op het fijne van dit verhaal, waarvan de overgrote meerderheid van de Britten geen weet heeft totdat in 1978 de schrijvers W. Allison en J. Fairley het boek *The Monocled Mutineer* publiceren. Voor Pierre Baudelicque moet dit werk met enige voorzorg gelezen worden. Het boek ontvangt in Groot-Brittannië sterke kritieken, maar heeft ondertussen wel de erkenning opgeleverd van het bestaan van een opstand die zes dagen duurde. Polemieken toen,

Het oefenveld van de Bull Ring, naast de huidige militaire begraafplaats, was het toneel van dagelijkse pesterijen en hoorn.

polemieken nu, polemieken tot 2017: het jaar dat de militaire archieven uit 1917 openbaar kunnen worden. De historicus uit Etaples bevestigt het grootste deel van de in het boek besproken onderwerpen. Ook het feit dat een groot aantal soldaten deserteerde en een schuilplaats zocht in de bossen, moerassen en duinen rond het kamp. In de in het krijt gegraven gangen en holtes rond Camiers. Percy Toplis was een van de deserteurs. Allison en Fairley schrijven hem een belangrijke rol toe in de film over de gebeurtenissen. Volgens Pierre Baudelicque maakte hij weldegelijk deel uit van de deserteurs en was hij een van de opruiers, maar zijn rol was niet zo belangrijk als de film laat geloven. Wat de opstand doet uitbreken, is naar alle waarschijnlijkheid een van de vele drama's in het kamp: de moord (het officiële rapport heeft het over een verdwaalde kogel) op korporaal Wood, die door een militaire politieagent betrappt wordt als hij met een meisje uit Aberdeen uit de WAAC (Women's Auxiliary Army Corps) staat te praten, iets wat ten strengste verboden was.

Voor de soldaten die de manier waarop brigadier-generaal Thomson – commandant van het kamp, omschreven als een toonbeeld van wreedheid en tirannie –, de instructeurs en de militaire politie hen behandelden flink zat waren, was deze moord de beroemde druppel die de emmer deed overlopen. Het hele kamp schiet in een woede-uitbarsting. Drie à vierduizend Schotse, Australische, Nieuw-Zeelandse, Britse soldaten breken uit. Een snijdende woede waarvan hun 'martelaars' het slachtoffer zijn, maar ook Franse burgers, verpleegsters, ... zijn de slachtoffers van knokpartijen en verkrachtingen. Pierre Baudelicque herhaalt de

woorden van de toen 15 jaar oude Lucien Roussel die de Britse troepen *'zich als wilden op de stad zag storten en onderweg alles stalen en vernietigden wat los en vast zat'*.

Broeiende munitierij

Brigadier-generaal Thomson wil in eerste instantie doen geloven in een woede-uitbarsting. Maar het blijkt veel ernstiger, want de 'woede-uitbarsting' heeft maar liefst zes dagen geduurd. Er zijn behalve de wreedheden waaraan de soldaten onderworpen waren en de moord op korporaal Wood vast nog andere oorzaken voor de munitierij te bedenken. De munitierij broeide ongetwijfeld al een tijdje. Er blijven nog veel vragen onbeantwoord: over hoeveel informatie beschikten de soldaten? Wisten ze dat er onder de Franse soldaten ook gemuit werd? Wat was de invloed van de deserteurs die de spot dreven met de kampbewakers en zich bij de meute voegden? Drong de pacifistische en communistische propaganda door tot in het kamp?

Muiters 'sneuelen' in de strijd

Het openbaar worden van de archieven zou een nieuw licht kunnen werpen op deze zaak, die ogenschijnlijk tot een einde komt op vrijdag 14 september. Deze ogenschijnlijke rust is het werk van nieuwe troepen die het bevel hebben de orde te handhaven. Deze troepen bestaan uit Bengaalse lansruiters die geen half woord nodig hebben om te vuren. De muiters keren terug naar hun rangen bij het zien van dit indrukwekkende machtsvertoon en trekken al gauw naar

het Vlaamse front, waar generaal Haig op het punt staat het bloedige offensief van Passendale te openen. De meeste muiters komen tijdens deze slag om het leven, zonder hun verhaal over wat er werkelijk gebeurd is in Etaples, waar een onderzoekscommissie de oproerkraaiers aanwijst, verteld te hebben. Pierre Baudelicque schrijft in zijn boek over de geschiedenis van Etaples: *'We veronderstellen dat een tiental executies uitgevoerd zijn'*. Andere vonnissen zijn uitgesproken. Hoeveel soldaten zijn er precies geëxecuteerd? Weer een vraag die onbeantwoord blijft: de lichamen van de geëxecuteerde soldaten zouden naar Engeland gebracht zijn. Op de dag van van-

daag is alleen de enorme begraafplaats nog over van het kamp van Etaples. Maar natuurlijk geen spoor van iets dat maar leidt naar een eventueel falen van de oorlogsmacht van het Britse leger. Allison en Fairley bevestigen dit. Pierre Baudelicque drukt zich iets gematigder uit: 'de opstand van Etaples was één van de vele met Le Havre, Calais... en Dover'. Maar één ding is zeker: de censuur heeft goed gefunctioneerd en het Britse zwijgen blijkt efficiënt. "De oudste broer van mijn moeder, die van Engelse afkomst was, heeft de oorlog in Etaples doorgebracht" zegt Pierre Baudelicque "Hij heeft er bij zijn naasten nooit een woord over laten vallen".

Bull Ring en pesterijen

Ruim vijftig jaar na de feiten laten de ervaringsverhalen van oud-strijders geen illusies bestaan. De troepen vallen bij aankomst in Boulogne meteen in de klauwen van de Kanari's (bijnaam van de dragers van gele armbanden) die hen de 35 kilometer tussen Boulogne en Etaples in geforceerde marsen laten afleggen, met slechts een half sneetje brood en een glas water tijdens een korte pauze in Neufchâtel. Een voorproefje op wat hen te wachten staat in Etaples. Geheel geïsoleerd van hun omgeving ondergaan de soldaten geestelijke en lichamelijke mishandelingen gedurende hun trainingsperiode. Een psychologische vernietiging die op hun gezichten staat geschreven. Dichter Wilfrid Owen ziet het kamp van Etaples als 'een hok waarin de dieren wachten op de slacht'. Hij beschrijft de loze blik van zijn lotgenoten als 'uitdrukkingsloos, als van een dood konijn'. De Bull Ring was het toneel van dagelijkse pesterijen en vernederingen. Een oud-strijder schrijft: 'Ik raakte tweemaal gewond, maar dat was niets in vergelijking met wat ik in Etaples heb meegemaakt'. Een ander voegt hieraan toe: 'Om eerlijk te zijn heb ik in Etaples meer slechte periodes gekend dan aan het front, nergens heb ik zoveel woede gevoeld'. Deze woede was meer dan gerechtvaardigd: geen enkele van de instructeurs die de soldaten het leven vergalde, had ooit een voet in een loopgraaf gezet...